

Socialutskottets yttrande

2021/22:SoU5y

Idéburen välfärd

Till finansutskottet

Finansutskottet har beslutat att ge socialutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 2021/22:135 Idéburen välfärd och de motioner som väckts med anledning av propositionen i de delar dessa berör socialutskottets beredningsområde.

Socialutskottet har beslutat att yttra sig över de delar av propositionen som berör lagen (2008:962) om valfrihetssystem och över kommittémotionerna 2021/22:4491 av Ali Esbati m.fl. (V) yrkande 2, 2021/22:4496 av Mats Persson m.fl. (L) yrkande 2 och 2021/22:4503 av Jakob Forssmed m.fl. (KD) yrkande 1.

Socialutskottet anser att finansutskottet bör tillstyrka propositionens förslag till 1 kap. 2 a § lagen (2008:962) om valfrihetssystem, med den ändring som föreslås i motionerna 2021/22:4496 (L) yrkande 2 och 2021/22:4503 (KD) yrkande 1. Motionerna bör därmed tillstyrkas. Socialutskottet anser att finansutskottet bör avstyrka motion 2021/22:4491 (V) yrkande 2.

I yttrandet finns tre avvikande meningar (SD, C, V, MP) och ett särskilt yttrande (M).

Innehållsförteckning

- Utskottets överväganden.....3
 - Idéburen välfärd3
- Avvikande meningar.....7
 - 1. Idéburen välfärd (SD, C)7
 - 2. Idéburen välfärd (V).....7
 - 3. Idéburen välfärd (MP)7
- Särskilt yttrande.....8
 - Idéburen välfärd (M)8

Utskottets överväganden

Idéburen välfärd

Propositionen

Sammanfattning

I propositionen föreslås att en ny lag införs som innebär att idéburna organisationer som bedriver offentligt finansierad välfärdsverksamhet ska kunna registrera sig i ett särskilt register. Registreringen ska vara frivillig.

Det föreslås också att upphandlande myndigheter ges möjlighet att reservera rätten att delta i upphandlingar av vissa välfärdstjänster till idéburna organisationer, vars allmännyttiga syfte bidrar till att uppfylla ändamålet med den tjänst som upphandlas.

Vidare föreslås att en bestämmelse införs i lagen (2008:962) om valfrihetssystem som gör det möjligt för upphandlande myndigheter att i samma utsträckning reservera rätten att delta i ett valfrihetssystem till idéburna organisationer.

Förslagen syftar till att öka möjligheterna för idéburna organisationer att tillhandahålla offentligt finansierade välfärdstjänster.

Den nya lagen och övriga ändringar föreslås träda i kraft den 1 januari 2023.

Förslag till lag om ändring i lagen (2008:962) om valfrihetssystem

Regeringen föreslår i propositionen att det ska vara möjligt för en upphandlande myndighet att reservera deltagandet i ett valfrihetssystem för idéburna organisationer som har ett allmännyttigt syfte som bidrar till att uppnå ändamålet med den tjänst som ska tillhandahållas.

Regeringen föreslår därför att en ny paragraf, 1 kap. 2 a §, med följande lydelse förs in i lagen (2008:962) om valfrihetssystem, förkortad LOV:

En upphandlande myndighet får reservera deltagandet i ett valfrihetssystem för idéburna organisationer vars allmännyttiga syfte bidrar till att uppnå ändamålet med den tjänst som ska tillhandahållas.

För att kunna delta i ett reserverat valfrihetssystem får den idéburna organisationen endast göra sådana värdeöverföringar som är tillåtna enligt 8 § första stycket lagen (2022:000) om registrering av idéburna organisationer. Vidare får staten, en region eller en kommun inte ha ett rättsligt bestämmande inflytande över den idéburna organisationen.

Paragrafen anger att den upphandlande myndigheten får reservera deltagandet i ett valfrihetssystem för idéburna organisationer.

Enligt första stycket kan en upphandlande myndighet reservera ett valfrihetssystem för idéburna organisationer. En sådan reservation innebär att endast idéburna organisationer tillåts bli leverantörer i ett sådant valfrihetssystem. Med idéburen organisation avses ”en juridisk person som uteslutande har ett allmännyttigt syfte som är angivet i stadgar, bolagsordning,

urkund eller motsvarande handling” (2 § registreringslagen). En idéburen organisation behöver dock inte vara registrerad enligt registreringslagen för att uppfylla kraven enligt denna bestämmelse. För att det ska vara möjligt att reservera deltagandet måste de idéburna organisationernas allmännyttiga syfte bidra till att uppnå ändamålet med den tjänst som ska tillhandahållas.

Med allmännyttigt syfte avses ett eller flera angivna ändamål, som enligt en utbredd uppfattning är värda att stödja, och som utgör grunden för och drivkraften i den verksamhet som bedrivs (2 § registreringslagen). För att kravet på allmännyttigt syfte ska vara uppfyllt måste organisationen som helhet omfattas av det. Att generera vinst är inte ett allmännyttigt syfte. Det utesluter inte att organisationen kan gå med vinst, utan enbart att det definierade syftet i organisationens stadgar, bolagsordning, urkund eller motsvarande handling ska vara allmännyttigt och inte att generera vinst till sina ägare.

För att kunna reservera deltagande i ett valfrihetssystem till idéburna organisationer måste de deltagande organisationernas allmännyttiga syfte kunna knytas till ändamålet med den tjänst som tillhandahålls. Det innebär dels att ändamålet med tjänsten ska motsvara organisationens allmännyttiga syfte, dels att det inte får finnas ett vinstsyfte kopplat till utförandet av tjänsten. Ändamålet med en tjänst kan enligt regeringen t.ex. vara att insatser för äldre människor enligt socialtjänstlagen ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande (se 5 kap. 4 § socialtjänstlagen).

I andra stycket anges vad som krävs för att en idéburen organisation ska kunna delta i ett reserverat valfrihetssystem. Det ankommer på den upphandlande myndigheten att säkerställa att en idéburen organisation som deltar i ett reserverat valfrihetssystem uppfyller kraven under hela kontraktstiden. Detta kan exempelvis ske genom särskilda kontraktsvillkor enligt 4 kap. 2 § lagen om valfrihetssystem.

De EU-rättsliga principernas tillämpning vid användningen av valfrihetssystem

Enligt förslaget från Utredningen om idéburna aktörer i välfärden (Fi2018:04) ska den upphandlande myndigheten få göra undantag från EUF-fördragets principer i valfrihetssystem som saknar ett bestämt gränsöverskridande intresse. Regeringen anser till skillnad från utredningen att det inte finns skäl att i lagen göra ett undantag från principerna i EUF-fördraget för valfrihetssystem som saknar gränsöverskridande intresse. Regeringen instämmer i det som bl.a. Konkurrensverket framfört om att ett generellt undantag från de EU-rättsliga principerna om bl.a. likabehandling och icke-diskriminering riskerar att skapa ett utrymme för godtycke vid tilldelning och uppföljning av kontrakt, vilket skulle medföra risker för bl.a. korruption. Syftet med den föreslagna förändringen är enligt utredningen att möjliggöra för upphandlande myndigheter att i högre grad beakta idéburna organisationers särart. Detta kan enligt regeringens mening dock inte utgöra

skäl för ett generellt undantag från principerna, även om ett sådant utrymme finns i fråga om valfrihetssystem som saknar ett gränsöverskridande intresse. Det måste också enligt regeringen framhållas att förvaltningslagens bestämmelser om t.ex. handläggningen och jävsbestämmelser inte gäller för ärenden enligt LOV (1 kap. 3 § LOV). Ett undantag skulle därför innebära en risk för att grundläggande rättssäkerhetskrav inte kan upprätthållas vid handläggningen av valfrihetssystem. Ett undantag från de aktuella unionsrättsliga principerna bör därför inte införas.

Motionerna

I kommittémotion 2021/22:4491 av Ali Esbati m.fl. (V) yrkande 2 föreslås ett tillkännagivande om att regeringen bör återkomma med en närmare juridisk analys av möjligheterna till undantag i lagen om valfrihetssystem (LOV) när det saknas bestämt gränsöverskridande intresse.

I kommittémotion 2021/22:4503 av Jakob Forssmed m.fl. (KD) yrkande 1 föreslås att riksdagen antar propositionens föreslagna lydelse i 1 kap. 2 a § lagen (2008:962) om valfrihetssystem, med den ändring som föreslås i motionen. Även i kommittémotion 2021/22:4496 av Mats Persson m.fl. (L) yrkande 2 föreslås att riksdagen beslutar att 1 kap. 2 a § lagen (2008:962) om valfrihetssystem får den lydelse som anges i motionens bilaga. Motionärerna (KD, L) anför att de ser risker med att öppna för riktade valfrihetssystem inom det lagstadgade vårdvalet i primärvården, då det öppnar för regioner att byta ut redan välfungerande valfrihetssystem mot drift i egen regi. Motionärerna anser därför att 1 kap. 2 a § lagen (2008:962) om valfrihetssystem ska ha följande lydelse (tillägg i förhållande till regeringens förslag i kursiv stil):

En upphandlande myndighet får reservera deltagandet i ett valfrihetssystem, *som inte omfattas av 7 kap. 3 § hälso- och sjukvårdslagen (2017:30)*, för idéburna organisationer vars allmännyttiga syfte bidrar till att uppnå ändamålet med den tjänst som ska tillhandahållas.

För att kunna delta i ett reserverat valfrihetssystem får den idéburna organisationen endast göra sådana värdeöverföringar som är tillåtna enligt 8 § första stycket lagen (2022:000) om registrering av idéburna organisationer. Vidare får staten, en region eller en kommun inte ha ett rättsligt bestämmande inflytande över den idéburna organisationen.

Gällande rätt

Hälso- och sjukvårdslagen

Av 7 kap. 3 § hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), förkortad HSL, följer att regionen ska organisera primärvården så att alla som omfattas av regionens ansvar för hälso- och sjukvård kan välja utförare av hälso- och sjukvårdstjänster samt få tillgång till och välja en fast läkarkontakt (vårdvalssystem). Regionen får inte begränsa den enskildes val till ett visst geografiskt område inom regionen. Regionen ska utforma vårdvalssystemet så att alla utförare behandlas lika, om det inte finns skäl för något annat.

Ersättningen från regionen till utförare inom ett vårdvalssystem ska följa den enskildes val av utförare. När regionen beslutat att införa ett vårdvalssystem ska lagen (2008:962) om valfrihetssystem tillämpas.

Lydelsen av denna paragraf kommer delvis att ändras fr.o.m. den 1 juli 2022 (jfr prop. 2021/22:72, bet. 2021/22:SoU22, rskr. 2021/22:225).

Socialutskottets ställningstagande

I propositionen föreslås att en bestämmelse införs i lagen (2008:962) om valfrihetssystem som gör det möjligt för upphandlande myndigheter att i samma utsträckning reservera rätten att få delta i ett valfrihetssystem till idéburna organisationer. Enligt socialutskottet bör vårdvalssystemet enligt 7 kap. 3 § HSL undantas från den nya bestämmelsen.

Finansutskottet bör därmed tillstyrka propositionens förslag till 1 kap. 2 a § lagen (2008:962) om valfrihetssystem, med den ändring som föreslås i motionerna 2021/22:4496 (L) yrkande 2 och 2021/22:4503 (KD) yrkande 1. Motionerna bör därmed tillstyrkas.

Socialutskottet är inte berett att ställa sig bakom motionsyrkandet om att regeringen bör återkomma med en närmare juridisk analys av möjligheterna till undantag i LOV när det saknas bestämt gränsöverskridande intresse. Finansutskottet bör avstyrka motion 2021/22:4491 (V) yrkande 2.

Stockholm den 10 maj 2022

På socialutskottets vägnar

Acko Ankarberg Johansson

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Acko Ankarberg Johansson (KD), Kristina Nilsson (S), Camilla Waltersson Grönvall (M), Ann-Christin Ahlberg (S), Johan Hultberg (M), Linda Lindberg (SD), Mikael Dahlgvist (S), Karin Rågsjö (V), Carina Ståhl Herrstedt (SD), Dag Larsson (S), Lina Nordquist (L), Clara Aranda (SD), Pia Steensland (KD), Mats Wiking (S), Ulrika Jörgensen (M), Anders W Jonsson (C) och Emma Hult (MP).

Avvikande meningar

1. Idéburen välfärd (SD, C)

Linda Lindberg (SD), Carina Ståhl Herrstedt (SD), Clara Aranda (SD) och Anders W Jonsson (C) anför:

Vi anser att finansutskottet bör avslå propositionen i dess helhet, därmed även i de delar den berör socialutskottets beredningsområde. Våra respektive motioner 2021/22:4477 (SD) och 2021/22:4501 (C) yrkande 1 med motiven till detta bereds i finansutskottet.

Vidare anser vi att finansutskottet bör avstyrka motionerna 2021/22:4491 (V) yrkande 2, 2021/22:4496 (L) yrkande 2 och 2021/22:4503 (KD) yrkande 1.

2. Idéburen välfärd (V)

Karin Rågsjö (V) anför:

Jag välkomnar överlag regeringens proposition som kommer att leda till att kommuner, regioner och statliga myndigheter i större utsträckning än tidigare kommer att kunna dra nytta av de idéburna organisationerna.

Jag är dock i grunden kritisk till LOV och delar inte regeringens mening att det inte bör införas något undantag för unionsrättens grundläggande principer i LOV. Jag anser att regeringen bör återkomma med en närmare juridisk analys av möjligheterna till undantag i LOV när det saknas bestämt gränsöverskridande intresse. Enligt min mening bör finansutskottet därmed tillstyrka motion 2021/22:4491 (V) yrkande 2.

I övrigt bör finansutskottet tillstyrka propositionen i de delar den berör socialutskottets beredningsområde och avstyrka motionerna 2021/22:4496 (L) yrkande 2 och 2021/22:4503 (KD) yrkande 1.

3. Idéburen välfärd (MP)

Emma Hult (MP) anför:

Jag välkomnar regeringens förslag att införa en bestämmelse i LOV som gör det möjligt för upphandlande myndigheter att i samma utsträckning reservera rätten att få delta i ett valfrihetssystem till idéburna organisationer. Förslaget syftar till att öka möjligheterna för idéburna organisationer att tillhandahålla offentligt finansierade välfärdstjänster.

Finansutskottet bör tillstyrka propositionen i de delar den berör socialutskottets beredningsområde och avstyrka motionsyrkandena.

Särskilt yttrande

Idéburen välfärd (M)

Camilla Waltersson Grönvall (M), Johan Hultberg (M) och Ulrika Jörgensen (M) anför:

Vi är i grunden positiva till idéburna verksamheter inom välfärden, men ställer oss mycket kritiska till de effekter som regeringens proposition 2021/22:135 Idéburen välfärd kan komma att leda till. Vi anser därför att finansutskottet i första hand bör tillstyrka motion 2021/22:4502 (M) och att propositionen därmed ska avslås. Motionen bereds i finansutskottet.

Vi väljer dock att i detta sammanhang stödja 2021/22:4496 (L) yrkande 2 och 2021/22:4503 (KD) yrkande 1 eftersom förslaget i motionerna till viss del begränsar den risk för minskad valfrihet för patienterna, försämrad kvalitet och snedvriden konkurrens som regeringens förslag enligt vår mening skulle medföra.